

Eduard Valentí Fiol: la petja de la biblioteca

Joan Gómez Pallarès - UAB

Aquesta història comença fa uns quants anys. Amb precisió, el 17 de desembre de 1979. És el dia en què vaig comprar la versió catalana de la *Sintaxi Llatina* d'Eduard Valentí i Fiol, reelaborada (el verb és important) per Pedro Luis Cano, amb la col.laboració de M. Iriarte, M. Llarena i M.D. Moreno i versió catalana de Jaume Medina (Curial, Barcelona, 1979). Jo havia llegit i estudiat, anys abans, la *Gramàtica Elemental de la Lengua Latina* de Valentí i Olivar (Montaner i Simón, Barcelona, 1940) però no havia causat cap sensació ni impressió en mi aquest llibre, més enllà de l'assimilació de dades que em venia de gust conèixer.

La reelaboració en català de la *Sintaxi Llatina* (la segona obra important sobre la llengua llatina de Valentí) va ser tota una altra cosa... Jo feia tercer de Filologia Clàssica, tercer! I el llibre era recomanat per estudiants de COU... per què el vaig comprar a tercer? Perquè tot i que l'havia llegit i estudiat abans, no va ser fins a tercer de carrera, a les classes de Pedro Luis Cano, que em vaig adonar de què significava, en aquell moment, el text. Amb els anys m'he adonat d'altres coses, sobretot relatives a qui el va escriure més que no pas a qui el va reelaborar, però a tercer vaig entendre que no era només una traducció catalana d'una sintaxi normativa... No. En un moment d'efervescència lingüística, en uns anys en que les gramàtiques generativa i transformacional aplicaven mètodes i buscaven com amotllar paradigmes de llengua de canvi a una llengua, la llatina, que no era altra cosa que una successió de fotografies fixes, la gramàtica de Bassols era el gran repositori d'exemples que necessitava. I el feia servir, i tant! Però m'explicava poc. Veia que Chomsky m'explicava algunes coses però no d'altres. I de cop, la reelaboració de Cano per a Curial (en un format ideal: de butxaca i discret, sempre m'acompanyava, i encara ho fa) de la *Sintaxi de Va-*

lentí posava sobre la taula la intuïció lingüística com a base per entendre la llengua llatina. Sense saber massa per què, m'hi vaig sentir còmode de seguida. La meua manera d'entendre el llatí era la mateixa: no sempre podia nomenar ni classificar el que llegia i traduïa, però ho entenia d'una manera intuitiva! Una base descriptiva i d'entomòleg no sempre era imprescindible per arribar a una comprensió de què estava passant al text. Em vaig quedar aquí. Semblarà agosarat que un professional del llatí i del món antic digui això a aquestes alçades de la seva carrera professional (de 1979 a 2015 han passat no poques coses...), però la síntesi entre normativa i observacions metodològiques (les de les pàgines 7 a 12 de la reelaboració em semblen de gran valor) amb base en la intuïció sintàctica, em van fer sentir còmode i bé. Des de llavors, la *Sintaxi Llatina* de Valentí i Cano (em permeto anomenar-la així) sempre m'ha acompanyat.

Però la història no acaba aquí... Jo vaig fer aquesta reflexió a la UAB el 1979 i en Valentí, que va ser un dels professors fundadors dels estudis clàssics a una universitat autònoma que intentava refer la que ell havia conegut abans de la Guerra Civil, havia mort el 1971. No el vaig conèixer personalment, per tant. I, ho confesso, tampoc no m'havia interessat ni preocupat especialment la seva persona, la seva figura. Era un nom sempre present, cert, però perquè en Cano no deixava mai de dir-ne coses.

Gràcies, precisament, a aquesta insistència que, ara ho veig i ho reconec, mai no li agrairé prou, quan ara fa deu anys em va fer una proposició "poc habitual", m'ho vaig pensar dues vegades i, ho vaig encertar: li vaig acabar fent cas. Partim de la base que no sóc amant dels llibres de vell, per així dir, i que Sant Antoni no és el meu lloc preferit de Barcelona, si més no els diumenges. Em costa arribar al contingut dels llibres si sé que han passat per unes quantes mans abans que les meves. És així... però quan en Pere-Lluís em va explicar que una filla de Valentí Fiol, la Montserrat, s'havia posat en contacte amb ell perquè volia ensenyar-li els

llibres de clàssiques que el seu pare havia deixat intactes al pis on vivia la família, vaig girar la cara i el vaig escoltar amb atenció.

Seguia sense saber que el personatge Valentí Fiol m'acabaria interessant molt, però tenia clar el record de la feina que el llibre de la *Sintaxi Llatina* havia fet en el meu desendreçat i poc atent cap gramatical. I ple de curiositat, quan en Cano em va proposar de fer junts l'exploració a la Biblioteca de Valentí, vaig dir que sí. No sé per què va pensar en mi però ho va fer i també li agraeixo aquest detall de generositat.

L'adreça del pis de Valentí era al carrer Camp d'en Vidal, número 16 de Barcelona. I s'ha de dir que el primer intent de trobada amb la Monserrat va ser exactament això, un intent... No va poder acabar venint i no vam entrar. Però si més no, em vaig quedar amb la imatge de la façana de la casa. En aquell moment no vaig processar aquella imatge, però va quedar al meu cap. Hi va haver un segon intent, reeixit: vam poder entrar, em vaig quedar bocabadat amb el forat de l'escala i com es projectava tot l'edifici a través seu (semblaven una escala i uns graons entre finals del neoclàssic i primer barroc...) i quan vam ser al pis, em va sorprendre la distribució interior (m'agrada fixar-me en aquestes coses), la racionalitat i equilibri i la manca d'espais inútils. Ens vam concentrar, però, en el que tocava: mirar llibres! La sorpresa va anar pujant de to perquè hi vaig començar a descobrir una part de l'ànima de l'estudiós Valentí Fiol, que no era altra cosa que una part de la seva personalitat. Era un home curiós, que tenia els interessos repartits en un munt de coses diferents, des de la lingüística indoeuropea reflectida en la construcció del vocabulari llatí (tenia el *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch* de Walde-Hoffmann), passant per variats focus de literatura llatina (Virgili, Lucreci, Ciceró) i acabant en peces clau del llatí dels Cristians (per exemple, el diccionari Blaise). La Montserrat Valentí va tenir l'amabilitat (no cal dir, per la presència de Pedro Luis Cano, que era la

persona clau allà) de deixar-me endur algun llibre que, ara, és amb mi mentre escric aquestes pàgines. Em va sorprendre, també, que els llibres de Valentí no tinguessin ex-libris ni cap signatura. Ja posats, en la recuperació d'una altra part de la seva personalitat, la de l'escriptura personal o les seves marques en els llibres m'hauria agradat conèixer-la. Aquí va quedar la cosa.

Però la història, així estava escrit que passés, no havia acabat. No encara... Quan en Cano va proposar la celebració d'unes jornades de l'àrea de llatí de la UAB que tinguessin com a tema la figura d'Eduard Valentí Fiol, no vaig acabar d'entendre el per què. No era conscient, encara, de la projecció i importància de la seva personalitat perquè havia transcendit poc el cercle de les persones que més l'havien tractat. Va haver de passar aquesta jornada, on hi vaig poder sentir de manera sorprenentment complementària les visions que tots els que van parlar tenien d'ell, per començar a entendre tot el que m'havia perdut arribant a la UAB el 1978 i no abans... Poc podia fer-hi, és clar: la meua data de naixement és la que és i la de l'entrada a la universitat ja va ser prou immadura (als disset...). No n'hi va haver prou. En Valentí ja no hi era, però la jornada em va servir, i de quina manera, per entendre que el seu esperit reposava encara, i amb quina empremta tan personal i intensa, en les persones que l'havien conegut i havien viscut amb ell. Menys vaig entendre, per acabar de ser sincers en aquest relat, que en Cano em demanés de participar... però si jo no havia conegut en Valentí i mai no n'havia estat estudiant! De fet, pensava, l'únic contacte directe que havia tingut amb ell, havia estat el dia que vaig conèixer casa seva i els dos dies en què vaig gravar al meu cap les imatges de Camp d'en Vidal 16.

I a això em vaig agafar. No tenia altra cosa, ja ho sabeu, però també he de dir que el petit fil que vaig poder estirar de l'estada a la biblioteca de l'avi (intel·lectual que vaig tenir i no vaig conèixer), m'ha permès conèixer coses interessants i, potser, lligar una mínima relació entre on i com vivim

i allò que fem i som: la casa com a estat d'ànim. Parteixo de l'experiència (pensava que única, però ara no, ara penso que la de la casa de Valentí lligada a la seva biblioteca i a la *Sintaxi Llatina* en pot ser una altra) que vaig tenir, ja fa anys, amb la lectura de *La casa della vita. Bellezza e bizzarria* de Mario Praz (*La casa de la vida*, trad. Carmen Artal, Barcelona, Debolsillo, 2004). Jo havia passejat vegades per les dues cases més importants que Praz va tenir a Roma, a Via Giulia i a Via Giuseppe Zanar-delli. Són zones que m'agraden: la part que va de Piazza Campo dei Fiori i el Palazzo Farnese cap al riu, a l'oest; i la que va de la part nord de Piazza Navona també cap al riu (al nord, en aquest cas), passant per on ara és la casa museu de Praz, travessant el vicolo dei Portoghesi i arribant al vicolo del Leonetto. Palaus, zones, edificis, cases que parlen clarament d'una personalitat: no vaig conèixer mai Mario Praz, però llegint *La casa de la vida* i coneixent per fora els barris i les cases, tinc una petita idea de com era ell. Som molt diferents, ho sé, però em provoca admiració aquesta manera de construir i explicar una vida també a base de petits detalls que poden passar inadvertits a vegades.

Amb Camp d'en Vidal, 16 i Valentí Fiol em va passar una cosa semblant... Havia de parlar breument de la meua experiència, ho havia de fer davant de gent que havia conegut bé Valentí i què vaig fer? Començar a recordar els detalls de la casa i del pis. Vaig buscar documentació perquè recordava bé l'alè racionalista que respirava el conjunt, sobretot la façana, l'escala i la distribució per peces del pis. I em semblava que la casa era especial. Vaja si ho era... Als lectors que coneixien Valentí i que hi havien estat: tot això els semblarà una collonada, un descobriment públic de la sopa d'all. Cert. Però jo no en sabia res... Res de res, i de cop trobo el plec de documentació i investigació que havia servit a la Generalitat de Catalunya (Direcció General de Patrimoni Cultural) per declarar els habitatges Camp d'en Vidal (Casa Espona) com a Monument Històric de la ciutat de Barcelona!

L'expedient, que he pogut llegir amb cura, és datat de gener de 2001 (les coses de la vida: l'època que Marc Mayer era director general de Patrimoni), i explica amb detall i precisió com aquest solar entre mitgeres va ser construït per Raimon Duran i Reynals (1895-1966). Duran i Reynals, especialment amb aquest edifici, es deixa endur en part per l'empremta i sensibilitat del GATPAC. En efecte, el GATPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Catalana) intenta, al llarg del primer terç del segle XX, posar ordre amb inspiració neoclàssica al garbuix en què s'havia convertit l'arquitectura del país. Duran i Reynals, seguint el mestratge de Rubió i Tudurí i molt influenciat pels seus viatges a Florència, s'inscriu al GATPAC el desembre de 1931, on hi trobarà col·legues com Sert, Torres Clavé, Subirana... Del Noucentisme al Racionalisme seguint les passes de Le Corbusier, Duran rep l'encàrrec de Jaume Espona, el 1933, de construir habitatges en el solar entre mitgeres de l'Eixample que hi ha entre Camp d'en Vidal, 16 i Aribau, 243. Com diu l'expedient, la singularitat del solar, entre dos carrers, determinà la distribució que em va sorprendre: quatre habitatges per planta i accés al centre de la parcel·la (la famosa escala). En l'època, però, de màxim esplendor dels arquitectes racionalistes en la construcció d'habitatges de lloguer, Duran, que acaba la casa l'any 1935, busca un equilibri entre la seva experiència classicista i el seu disseny constructiu racionalista. La frontalitat, l'elegància, la contenció formal de les estructures, barrejada amb les solucions tècniques (parets de càrrega, distribucions interiors, finestres exteriors i arrebossat de les parets), ofereixen un eclecticisme constructiu que no passa desapercebut: la casa que Valentí Fiol va triar, viu a cavall entre la tradició neoclàssica més normativa i la praxi racionalista més ortodoxa. Duran i Reynals (com diu l'informe de la Generalitat) "va ser indiscutiblement una persona atenta a les necessitats del seu temps i d'una 'modernitat' que tothom reconeix"...sense

menystenir mai, però, “el tractament classicista... és a dir, les seves preferències classicistes”.

Quan llegia aquesta descripció de la casa que jo vaig conèixer gràcies a una biblioteca; quan pensava en el tipus de llibres que hi vaig trobar; quan recordava la mena de gramàtica que Valentí Fiol i Cano m’havien fet entendre; quan mirava les fotografies publicades de Valentí; quan recordava com l’havien descrit mestres com Martínez Gázquez, Rico, Mayer, el mateix Cano, pensava que per segona vegada a la meua vida estava veient la casa com a metàfora d’una persona, la casa com a reflex de la manera de ser i de l’estat d’ànim d’algú a qui no havia arribat a conèixer personalment. Perquè també som com som pel lloc que triem per viure. I per com l’endrecem I per com l’habitem. I em va semblar que l’equilibri, l’elegància, la finor, la sensibilitat, la intuïció, l’erudició i la modernitat que he anat coneixent (ara sí d’una manera conscient) en l’obra d’Eduard Valentí Fiol eren, també, les de la casa on va viure al carrer Camp d’En Vidal, 16.

Joan Gómez Pallarès - ICAC-UAB - jgomez@icac.cat